

בס"ד פרשות תזריע - מצורע: האם כאשר מלים בשבת, מותר לבצע 'מציצה'?

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה (יב, ב - ג): אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים... וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בָּשָׂר עֶרְלָתָהּ". הגמרא במסכת שבת (קל"ב ע"א) כותבת, שמתוך מכר שכתוב 'ביום', למדים שיש למול אפילו בשבת, למרות שיש בעשיית המילה איסור דאורייתא.

הגמרא ממשיכה ומבארת, שלמרות שבמקרים רבים כאשר כתוב 'ביום' למדים שהכוונה ביום ולא בלילה, כיוון שהלכה זו כבר נלמדה מהפסוק בפרשת לך לך 'מבן שמונת ימים', ניתן ללמוד מפרשתנו שמילה דוחה שבת. עוד הוסיף **התורה תמימה** (שם), שהסיבה שניתן לדרוש הלכה זו היא, שלמעשה המילה 'ביום' לכאורה מיותרת בפסוק, ולכן ניתן לדרוש אותה. ובלשונו:

"וביום השמיני ימול - ביום ואפילו בשבת: דדי היה לכתוב ובשמיני ימול, כמו דכתיב בראשון לחודש, ולכן דריש ביום השמיני דווקא, באיזה יום שיחול יום השמיני ואפילו בשבת. ואף על פי דבכל מקום ממעטינן ממילת יום, לילה, אך מתבאר בגמרא דלילה ממעטינן מפסוק דפרשת לך לך ובן שמונת ימים, ואייתר הלשון וביום לרבות דחיית שבת כמבואר."

בעקבות הפסוק ממנו למדים שיש למול אפילו בשבת, נעסוק השבוע בהלכות מילה בשבת. נראה את מחלוקת הפוסקים האם מותר לחזור על חתיכות שאינן מעכבות את המילה, האם מותר ששני מוהלים ישתתפו בתהליך המילה, ולסיום בזמן הזה כאשר התברר שמציצת הדם לאחר תהליך המילה לא בהכרח מרפאת את התינוק, האם בכל זאת מותר לעשותה בשבת.

ציצין שאינן מעכבים

המשנה במסכת שבת (קל"ז ע"א) כותבת, שבמקרה בו מלו תינוק בצורה לא טובה, לא יצאו ידי חובה, וחובה למול שוב. הגמרא (שם, קל"ז ע"ב) מוסיפה וכותבת, שאם מדובר בחתיכות שאינן מעכבות את המילה, אם לא סיימו את תהליך המילה יש לחתוך אותן, שכן עדיין עוסקים בתהליך המילה. מאידך אם סיימו את המילה, אין צריך לחזור ולחתוך. נחלקו הראשונים במה מדובר:

א. **רש"י** (שם ד"ה ועל) פירש, שהגמרא עוסקת במילה שחלה בשבת. משום כך, כאשר מדובר בחתיכות שמעכבות את המילה או שלא סיימו את תהליך המילה ומדובר בחתיכות שאינן מעכבות, מותר לחתוך אותן. לעומת זאת, כאשר כבר סיימו את תהליך המילה, כיוון שמדובר בשבת וחתיכות אלו אינן מעכבות את המילה, אסור לחתוך. ובלשון **הטור** (יו"ד רסד):

"המל, כל זמן שמתעסק במילה, חוזר בין על ציצין המעכבין בין על שאינן מעכבין. פירש ממנה, אינו חוזר אלא על המעכבין, ואין צריך לחזור על שאינן מעכבין. פירוש, מיירי (= מדובר) בשבת, אז חוזר על המעכבין אבל אינו חוזר על שאינן מעכבין, אבל בחול חוזר על הכל בין מעכבין בין שאינן מעכבין."

ב. **הרמב"ם** (מילה ב, ד) חלק וסבר, שהגמרא דנה אפילו במילה ביום חול, ולמרות שאין איסור לחתוך חתיכות אלו, בכל זאת אין חובה לחזור עליהן ולחתוך לאחר שנגמר תהליך המילה. **השאגת אריה** (ס' נ') ביאר בשיטתו, שלמרות שיש מצוות להתנאות במצוות (ולכאורה משום כך צריך לחזור ולחתוך חתיכות שאינן מעכבות), אחרי שסיימו את המילה וקיימו את המצווה לא שייך דין זה.

ג. **בעל העיטור** (הל' מילה נ ע"ב) בגישה המרחיבה ביותר סבר, שיש מקום לומר שאפילו בשבת ניתן לחזור על חתיכות שאינן מעכבות את המילה. הוא נימק, שמתוך כך שהגמרא ממשיכה ודנה מי התנא הסובר שאין צריך לחזור על חתיכות שאינן מעכבות, משמע שאין הלכה כמותו, שהרי אם הייתה הלכה כמותו לא היה צורך לדקדק מי התנא שסובר כך.

להלכה

נחלקו השולחן ערוך והרמ"א בפסק ההלכה:

א. **השולחן ערוך** פסק כדעת הרמב"ם, ולכן גם ביום חול אין לחזור על חתיכות שאינן מעכבות. גם **השאגת אריה** (ס' נ') צידד בעמדה זו, ולכן נקט שעל כל פנים כאשר מדובר בתינוק חלש אין לחזור על חתיכות אלו.

ב. **הרמ"א** (יו"ד רסד, ה) פסק כדעת הטור, שבשבת אין לחזור על חתיכות שאינן מעכבות את המילה, אך ביום חול אכן יש לחזור. עם זאת כפי שציין (רסה, ג), גם לשיטתו כאשר חוזרים על חתיכות שאינן מעכבות את המילה, וודאי שאין לברך על הורדת חתיכות אלו (כפי שיש לברך על חתיכות המעכבות), שכן אין חובה להורידן.

שני מוהלים בשבת

כאמור, לכל הדעות יש להוריד את החתיכות המעכבות את המילה. הגמרא במסכת שבת (שם) כותבת, שמי שלא הוריד את החתיכות המעכבות חייב כרת. מי עובר על האיסור? הגמרא מעלה אפשרות שמדובר במוהל שמל בשבת, וכיוון שלא הסיר את כל החתיכות המעכבות, נמצא שלא קיים את המצווה וחילל שבת.

הגמרא דוחה אפשרות זו, שכן המוהל יכול לטעון שהוא עשה חצי מצווה, ויבוא מוהל אחר וישלים את המצווה, כך שבעצם הוא לא חילל שבת. משום כך הגמרא כותבת שמדובר בברית מילה שצריכה להתקיים ביום שיש, ובא מוהל שטען שיצליח למול לפני שתיכנס השבת והוא לא הצליח. נמצא שחבל בשבת, ועבר על איסור כרת.

מחלוקת הפוסקים

נחלקו השולחן ערוך והרמ"א בביאור הגמרא:

א. **השולחן ערוך** (רסו, יד) הבין, שכאשר הגמרא דוחה את האפשרות הראשונה בטענה שהמוהל יכול לטעון שהוא עשה חצי מצווה, היא דוחה סברא זו רק ביחס לדין האם המוהל חייב כרת, שהעושה חצי מהליך המילה אינו חייב כרת. אך המוהל עובר איסור, שכן רק המקיים את כל תהליך המילה אינו מחלל שבת.

ב. **הרמ"א** (שם) חלק על הבנת השולחן ערוך, אך למעשה כתב שטוב לחוש לכתחילה לדבריו שכן כך נמצא בקובץ ישן. הרמ"א

הסכים שניתן ללמוד מהגמרא שהעושה חצי מתהליך המילה עובר על איסור, אך להבנתו זה רק במקרה שהמוהל נטש את המילה באמצע וכדומה. לעומת זאת, במקרה בו מתכננים מראש שכל מוהל יעשה חצי מתהליך המילה, אין בכך איסור. ולראייה, מתמידים ומוספים של שבת, שלא נאמר שדווקא כהן אחד צריך לעשות את כל המלאכה, ומעשהו בשבת כמעשהו בחול. ובלשונו:

"ואין משם ראייה, דשאני התם (= ששונה המקרה בגמרא) דלא נגמר המצווה, ולכן פירש רש"י התם אמאי חייב, דמשמע הא איסורא איכא (= יש). אבל במקום שנגמר ואדעתא דהכי פסקו בראשונה, נראה דשרי (= נראה שמותר) וכן מצאתי בסוף ספר התרומה ישן, שכתב בהדיא דשרי."

ג. **הט"ז** (שם, יא) **והש"ך** (שם, יח) בגישה שלישית, נקטו כמנהג העולם שמותר לכתחילה ששני מוהלים ימולו בשבת. בטעם הדבר נימקו, שהרמ"א דחה בתשובה (סי' עו) את דברי השולחן ערוך מכל וכל, וכן מדברי הגמרא לא משמע כשיטתו, ורק בגלל אותו קובץ ישן חשש הרמ"א לדעה זו. וכיוון שבזמן הזה פשט המנהג להתיר, אין עניין לחוש לדברי אותו קובץ.

מציצת הדם בשבת

הגמרא במסכת שבת (קלג ע"ב) כותבת, שכחלק מהתהליך המילה, על המוהל למצוץ את הדם מאזור המילה, וכל מוהל שאינו עושה כך - סכנה היא, ומעבירים אותו מתפקידו. מפשטות לשון הגמרא משמע שמדובר בעניין רפואי ("כדי שייצא הדם ממקומות הרחוקים"), וכך משמע מההקשר הכללי של המשנה, המביאה מספר עניינים רפואיים באותו הקטע.

בעבר, חשבו חז"ל שיש בתהליך המציצה תועלת רפואית. בזמן הזה, נראה שהדעה הרווחת בין הרופאים שתהליך זה אינו מועיל מבחינה רפואית, ואף עלולים להיות בו סיכונים, מחמת זיהומים העלולים לעבור מרוקו של המוהל. מעבר לדיון הרפואי סביב עניין זה (אותו ייתכן וניתן לפתור במציצה באמצעות שפופרת), כאשר המילה מתבצעת בשבת, שאלה זו מקבלת משנה תוקף.

הסיבה לכך, שבדרך כלל בהוצאת דם בשבת יש איסור (דאורייתא או דרבנן, תלוי באיזה מקרה), ובכל זאת פעולה זו הותרה במילה בגלל הסכנה שיש בכך. נמצא, שאם אין בפעולת המציצה תועלת רפואית, על אף שביום חול ניתן לומר שיש להמשיכה בגלל ענייני מסורת וכדומה (בהנחה שאין בה סכנה), בשבת טענה זו לא פשוטה, שכן יש בכך איסור.

מחלוקת האחרונים

למעשה נחלקו האחרונים כיצד לנהוג:

א. **בעד המציצה:** רוב מוחלט של הפוסקים סברו, שיש להמשיך את המציצה בזמן הזה, ומעבר לטענה 'שכך נהגו אבותינו' הועלו מספר סיבות. **המהר"א אסאד** (י"ד א, רנח) **והאבני נזר** (י"ד שלח) חידשו, שלמרות שבגמרא מובא הטעם של הסכנה, למעשה תהליך המציצה הוא 'הלכה למשה מסיני' בלי קשר לעניין הסכנה. עוד יש שהוסיפו, שיש עניין במציצה על פי הקבלה.

הבניין ציון (סי' כג) **והרב קוק** (דעת כהן י"ד סי' קמ) לא קיבלו את הטעם שהמציצה היא הלכה למשה מסיני, שכן מפשט לשון הגמרא והראשונים משמע שמדובר בעניין רפואי בלבד. עם זאת כתבו שיש להמשיך את המציצה בטענה שדבריהם של הרופאים נאמרים בתורת ספק, שכן מה שנוון בדור הזה מבחינה רפואית, עלול להיות מוכח כטעות בדור הבא.

משום כך, כאשר הרופאים סוברים שיש בעניין מסוים סכנה, יש לסמוך על דבריהם ולחלל שבת, שהרי גם בספק סכנה מחללים שבת. עם זאת, כאשר חז"ל אמרו שיש סכנה במניעת המציצה והרופאים אומרים שאין בכך סכנה, יש להמשיך ולחלל שבת לצורך המציצה, שהרי אין בדבריהם כדי לבטל את דברי חז"ל, אלא רק להעמיד את דבריהם בספק. ובספק, מחללים שבת. ובלשונו:

"ואם כן בנידון דידן, שחז"ל אמרו דבהעדר המציצה הוא סכנה, הרי הדבר עומד לנו בחזקת סכנה, ואפילו אם כל הרופאים אומרים שאינה סכנה אי אפשר להם להוציא הדבר מכלל ספק סכנה. על כן, אף על פי שיש חילול שבת במציצה, הדבר פשוט שאנו חייבים בה, שספק נפשות היא לעולם וכל ספק נפשות דוחה את השבת."

ב. **נגד המציצה:** בניגוד לכך, **הרב אלעזר הורוויץ** (מובא בשו"ת בניין ציון סי' כד) סבר שיש לבטל את המציצה, ולא רק בשבת בה יש איסור, אלא גם ביום חול אין לעשותה. טענתו היא, שכשם שבכל עניין רפואי סומכים על הרופאים - אין סיבה שעניין זה יהיה חריג, אחרי שבגמרא מובא שזה עניין רפואי.

גם **התפארת ישראל** (שבת, בועז. יט, א) צעד בשיטה זו, וטען שניתן לומר ש'השתנו הטבעים' מזמן חז"ל. עם זאת למעשה נקט שאין לבטל לגמרי את המציצה, שכן ההבנה הרפואית בזמנו הייתה שהמציצה מועילה למניעת 'צביית הגיד'. ולכן על אף שניתן למנוע דבר זה גם על ידי הנחת מטלית, כיוון שגם המציצה מועילה, יש להיצמד לדברי חז"ל ולעשותה בשבת. ובלשונו:

"ולכאורה היה נראה לשמוע בקולם בכל כהאי גוונא. דהרי אפילו בכריתות ומיתות בית דין שומעים לרופאין, ומכל שכן כשנחוש רק משום סכנה. ואף על פי כן לבלי לזוז מדברי חז"ל. הכא מי לא מודו הרופאים דעל ידי המציצה ניצל התינוק מצביית הגיד? ואף שלפי דברי הרופאים יכול להציל על די שיניחו עליו כל חצי שעה מטלית שנשרה במי (עקסטראקטוס). או במים קרים. עכ"פ כיון דגם לפי דבריהם גם מציצה מהני. אין לנו אלא דברי חז"ל."

עוד יש להוסיף שכפי שראינו בעבר (בהעלותך שנה ב'), על בסיס הטענה של 'השתנות הטבעים' חלק מהפוסקים התירו לאכול בשר יחד עם דג. עם זאת כאמור אז, לדעת הגאונים והרמב"ם לא צריך להגיע לטענה זו, אלא די בטענה שחז"ל התבססו על הידע הרפואי שהיה בזמנם, ידע שבזמנינו התברר כמוטעה (ואז ממילא האיסור הרפואי בטל).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ למעשה נראה, שעל אף כל הטעמים שנראה בהמשך שהובאו לחיזוק המציצה בשבת, זהו הטעם המרכזי שהניע את הפוסקים. כיוון שהרפורמים טענו שיש לבטל את המציצה, נלחמו כנגדם. בדומה לכך, המחלוקת סביב השאלה האם מותר לבצע את המציצה באמצעות קנה, שחלק מהאוסרים נקטו בטענה שאין לשנות את מנהג אבותינו.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com